

LA TRADICIÓ BARROCA DELS FÀSTICS ENTRE UN FADRÍ I UNA DONZELLA

MARIA ROSA SERRA MILÀ

Resum

Els fàstics són unes peces humorístiques breus en què un jove i una noia es barallen amb insults i paraules injurioses. Se'n van fer moltes edicions durant el segle XIX, cosa que demostra l'èxit que aquests plec solts tenien. En algunes comèdies hagiogràfiques dels segles XVII i XVIII hem trobat uns diàlegs semblants entre els criats, cosa que ens fa apuntar la possibilitat que els fàstics procedeixin d'aquelles escenes humorístiques que s'intercalaven en el relat de les vides dels sants, o bé que, al contrari, les baralles dels criats s'inspiressin en el gènere popular.

Paraules clau

Fàstics, Literatura de canya i cordill, Plec solts, Literatura popular, Literatura humorística, Matraca, Teatre hagiogràfic, Comèdies de sants, Graciós.

Abstract

The "fàstics" are humoristic and brief compositions where a young man and a girl maintain a dialog and they injure each other. These pieces had plenty editions during the 19th century, and that shows the success they had. In some hagiographic comedies of the 17th and 18th centuries we found similar verbal fights between the servants. So, it is possible that the "fàstics" are derived from these humoristic scenes inserted in the story of the saints lives, or, in the contrary way, that the hagiographic comedies profited a popular genre for the funny scenes.

Keywords

Fastics, Sheets, Broadsheets, Popular literature, Humoristic literature, Matraca, Hagiographic comedy, Chapman book.

Entre la literatura de canya i cordill del segle XIX, trobem nombroses edicions d'uns romanços breus i humorístics anomenats fàstics. Tot i que, com veurem, n'hi ha diverses versions, l'estructura argumental sempre és la mateixa: un xicot diu unes amoretes a una noia i aquesta el rebutja amb burles i menyspreu. A partir d'aquí, el diàleg esdevé un intercanvi d'insults

entre els dos joves, diàleg que acaba sempre amb un vers o frase humiliant pronunciat per la donzella.

Els insults entre el fadrí i la donzella, d'allò més variats, hiperbòlics i imaginatius, són la clau de l'efecte humorístic de la peça. Trobem impropèris que identifiquen o atribueixen a l'altre característiques animals: "papagai traïdor esplomissat", "escurçó, granota", "orins de burra", "gargamella de llimac", "fill de la berra brut"... D'altres fan referència a objectes: "orinal de racó", "paret de tàpia", "sota de bastos", "nas d'albergínia", "fregall de paella", "més rasposa que una estora"... També hi ha frases que atribueixen a l'oponent defectes físics: "ventre ronyós", "tu, boca sense dents", "cap podrit", "mandonguera arrugada", "que tens la cara peluda"... Encara hi ha insults que fan referència a la religió: "trapassera de Satanàs i de Mahoma", "i tu, jueu, que estàs dejú d'agenollar-te", "còpia del mal esperit", "calvinista i luterà", "tu tens sospresos a tots los sants inglesos"... I d'altres que al·ludeixen al passat delictiu de l'oponent o de la seva família: "set o vuit cops assotada per lladregota i a galera per arcavota", "tros de lladre, bandoler, cap d'esquadra, botifler", "tots han fet mala fi, sinó lo teu pare, que morí a l'esplanada esquarterat, i el teu avi fou penjat, i els teus germans foren cremats per luterans en una plaça"... També s'expressen desitjos no gaire feliços per a l'altre: "Ja et caiguessen los budells", "les dents t'hi poguesses trencar", "així et pengessin, i després t'escorternessin, i el tros més gros servís per dinar un gos; i per enterro, los dimonis ab un ferro de foc ardent te punxin en continent"... Cap al final de la peça, el fadrí dona un cop a la donzella i aquesta, furiosa, diu que anirà a les autoritats a demanar justícia i que el penjaran. La frase que conclou la peça és sempre pronunciada per la donzella i al·ludeix la mateixa acció degradant: "besa'm el cul, que més te val", "vindràs a llepar-me el cul", "i besa'm lo cul merdós".

Fins al moment, hem trobat una vintena d'edicions dels fàstics, que són les següents:¹

¹ A més dels exemplars de la Biblioteca de Catalunya i dels que figuren al Catàleg Col·lectiu del Patrimoni Bibliogràfic de Catalunya, n'hem trobat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional i en alguna col·lecció particular. Només donem les dates aproximades que figuren als catàlegs.

1. *Festeix nou entre un fadrí y una donzella: Fàstichs*. [S. l.: s. d., s.a.].
2. *Festeix nou entre un fadrí y una donzella: Fàstichs*. [S. l.: s. d., 183-?].
3. *Festeix nou entre un fadrí y una donzella: Los fàstichs*. Barcelona: Imp. de D. Narciso Ballès, 1843.
4. "Festeix nou entre un fadrí y una donzella: Fàstics nous y divertits compostos per un jermà o cusí d'en Carnestoltas, que podria ser un bon poeta llamusí, perquè hi hi tan de aquí a Bañoles com de Bañoles aquí y usá baran ai", dins el *Manual del festejador y de la festejadora*. Barcelona: I. Estivill, 1847 (pàg. 79-88).
5. *Fàstics nous y divertits compostos per un jermà o cusí d'en Carnestoltas, que podria ser un bon poeta llamusí, perquè hi hi tan de aquí a Bañoles com de Bañoles aquí y usá baran ai*. [S.l.: s.n., 1850?].
6. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Imp. de la Publicidad, [s.a.].
7. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella*. [Barcelona]: Imp. de Ramírez y C^a, 1866.
8. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Tip. D. Casanovas, [187-?].
9. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Imp. Canuda, 6 [187-?].
10. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Imp. de Narciso Ramírez y Comp^a, 1877.
11. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella. Novament corretgits*. Barcelona: Imprenta Econòmica, [1877?].
12. *Los fàstichs entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Tipografia Española, [1895?].
13. *Los fàstichs: desesperat festeix entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: en casa Juan Llorens, reimprès en la imp. de Joseph Tauló, 1861.
14. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Imp. de Llorens, [187-?].
15. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Imps. de Cristina Segura, Vda. de A. Llorens, [187-?].
16. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: Imps. "El Abanico", [188-?].
17. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una donzella*. Barcelona: "El Abanico", [s.a].
18. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una donzella*. [Reus]: [Joan Grau], Metge Fortuny, 5, [s.a].

19. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una doncella*. Reus: Joan Grau, [c. 1890].
20. *Los fàstichs: desesperat festeig entre un fadrí y una doncella*. Reus: Joan Grau, [c. 1920].

Com és habitual en la literatura de canya i cordill, algunes d'aquestes edicions tenen al seu torn diverses impressions i reimpressions, és a dir alguns exemplars tenen el mateix text i peu d'impremta, però en la paginació, en el colofó o en els ornaments podem observar petites diferències. Entre totes aquestes edicions podem distingir clarament tres versions diferents dels fàstics: les dotze primeres edicions que hem enumerat contenen el mateix text, amb algunes petites variacions. Totes comencen i acaben així:

(Incipit) Fadrí: – Gran consol és, senyora, per a mi, el veure aqueix serafí posat dalt de aqueix balcó.²

(Explicit) Donzella: – Ai, urques de cascabells, que pesta has fet, totes les barres m'has desfet, dents, genives i queixals. Vull anar a la Justícia a demanar justa venjança a Déu, infame animal, que d'aqueixa feta aniràs a la presó i d'allí me miraré quan lo botxí te posarà lo dogal; besa'm el cul que més te val.

Com veiem, el text és rimat, però la distribució de les línies no es correspon amb el vers, sinó que el text s'escriu seguit. La majoria de versos, que rimen en apariats, tenen 7 o 8 síl·labes, però n'hi trobem també alguns de 10 o 11 i algun de 4 síl·labes. Pel que fa al format, les edicions que hem enumerat com a 1, 2, 3 i 5 estan impreses en una cara de full de 31 x 12 cm. L'edició que hem anomenat 4 forma part d'un llibret que fa 13 x 7 cm. I les edicions que hem numerat entre 6 i 12 estan impreses a les quatre cares d'un full plegat en octau, de 18 x 13 cm aproximadament. Totes incorporen un gravat xilogràfic (o dos, formant una sola escena) a la capçalera, excepte 4 i 5.

² Hem normalitzat l'ortografia i la puntuació dels fragments reproduïts, entre altres raons perquè aquestes varien en cada edició.

Les edicions que afegeixen al títol l'adjectiu *desesperat* contenen un altre text, però encara podem distingir-hi dues versions diferents: les edicions fetes a Barcelona, és a dir, les que hem enumerat entre 13 i 17, tenen els següents començament i final:

(Incipit) Fadrí: – Déu te guard, la nina hermosa,/ molt més fragant que la rosa. / Ja feia més d'un instant/ que t'estava aquí aguardant, / prenda estimada.

(Explicit) Donzella: – (...) que tinguis les males sorts/ de passar tots los martiris/ per les presons i presiris,/ ple de polls, de tinya i ronya,/ per brut i pocavergonya,/ sense descans ni repòs,/ i besa'm lo cul merdós.

Les edicions de Reus semblen una imitació o recreació dels fàstics anteriors, amb els quals coincideixen en moltes expressions:

(Incipit) Fadrí: – Déu te guard, tendra ponzella,/ molt més brillant que una estrella/ i Venus la més hermosa,/ ningú et guanya a ser garbosa./ Ja feia bona estona/ que jo t'esperava, bufona,/ plantat aquí.

(Explicit) Donzella: – Marxa allà, tros de gandul,/ ungles llargues, esparvec,/ el dia que jo em moriré/ vindrà a llepar-me el cul.

Tant els fàstics de la segona com de la tercera versió estan publicats en un full plegat, de 18 x 13 cm aproximadament, tots porten un gravat xilogràfic i la disposició del text, en dues columnes, és fidel al vers. La versificació conté irregularitats i algun vers lliure, però és més acurada que en la primera versió dels fàstics. Els versos també rimen en aparellats i s'alternen de manera irregular els de 7 i els de 4 síl·labes.

Tot i que en cap dels exemplars impresos hem trobat referències d'autoria, els catàlegs de la Biblioteca de Catalunya i el Catàleg Collectiu del Patrimoni Bibliogràfic de Catalunya atribueixen a Josep Ferré, *Queri*, diverses de les edicions dels fàstics, concretament les edicions que havíem numerat com a 3, 14, 16 i 19. Josep Ferré i Prats (Reus 1835-1906), més conegut per Queri, era paleta d'ofici i promotor de cors i caramelles per afició. Va escriure nombroses

peces de literatura popular, especialment romanços, monòlegs, obres de teatre i sarsueles (malgrat no tenir estudis de música i ser pràcticament analfabet).³ La data de naixença de Queri ja ens indica que no pot ser l'autor de la primera versió dels fàstics, de la qual hi ha una edició datada el 1843. Creiem que el més probable és que sigui l'autor dels fàstics de la tercera versió, ja que la majoria de la seva obra va ser publicada a Reus.

La quantitat i varietat d'edicions demostra l'èxit que tenien aquestes peces, però Joaquim Marco ho explicita quan parla dels editors especialitzats en plecs solts: "Hacia 1909 (...) El Abanico tiraba todavía 10.000 ejemplares. Los más vendidos eran *L'estisora*, *Los fàstichs*, *Estragos de un caragol*, *Les virtuts del cagar...*".⁴

L'equivalent castellà dels nostres fàstics són les *matracas*, encara que aquest gènere sembla que té un abast més ampli, ja que hem trobat dues matraques de temàtica militar.⁵ Però les matraques de parella són les més abundants i també van tenir nombroses edicions, la majoria fetes a Catalunya, i algunes ja durant la segona meitat del segle XVIII:

Matraca de un estudiante a una dama. Barcelona: Juan Jolis, [1760/70].

Matraca de un estudiante a una dama. Barcelona: Imp. Herederos de Juan Jolis, [1790?].

Matraca de un estudiante a una dama. Barcelona: Imp. Herederos de la viuda Pla, [17--].

Matraca de un estudiante a una dama. Barcelona: F. Vallès, [18--].

Matraca de un estudiante y una dama. Reus: Librería de Vidal, [c.1850].

Matraca de un estudiante y una dama ; con la Canción del sosiego. Reus: Imp. y Librería de Juan B. Vidal, 1860.

Matraca de un estudiante y una dama. Madrid: Imp. de Marés y compañía, [186?].

³ TRICAZ, Antoni. *Homes i dones pels carrers de Reus*. Valls, 2010.

⁴ MARCO, Joaquim. *Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX*. [Madrid]: Taurus, 1977, l, pàg. 107

⁵ *Matraca en romance: coplas en verso: el abate que voy, el coco de las Sardinas y espantajo de los Pezes: A la derrota de la Armada Inglesa*. [S.l.: s.n., s.a.].

Matraca entre los Generales Staremberg y Estanhope. [S.l.]: Hallárase en casa de Diego de Larumbe, *En la cuchillería*, [s.a.].

- Matraca de un estudiante a una dama.* Reus: Juan B. Vidal, [c. 1860].
- Matraca de un estudiante y una dama.* València: Imp. de la Viuda de Ayoldi [s.a.].
- Matraca de un estudiante a una dama.* Lérida: Imprenta de Corominas, [s.a.].
- Matraca de un estudiante a una dama.* Palma: Tienda de M. Borràs, [s.a.].
- Matraca de un estudiante a una dama.* Pontevedra: [s.n., s.a.].
- Matraca de un estudiante a una dama.* Madrid: Hernando, [s. a.].
- Matraca de un estudiante a una dama.* Sevilla: José G. Fernández, [s.a.].
- Matraca de un galán a una dama.* [S.l.: s.n., s.a.].
- Matraca burlesca, entre hombre, y muger, para reir, y pasar tiempo despues de haver comido bien: compuesto por el Licenciado Chanflón, Poeta Gorrón y Visitador de los Bodegones, y Tabernas de esta Corte.* Sevilla: en la Imprenta Real, Casa del Correo Viejo, [17--].
- Matraca de hombre y mujer.* [S.l., s.n., s.a.].
- Matraca de hombre y mujer.* Barcelona: F. Vallès, [1840?].
- Matraca de hombre y mujer.* València: Laborda, [c. 1800].
- Perico y Aneta: Archiducal matraca lusitana.* [S.l.: s.n., s.a.].

Les matraques tenen exactament la mateixa estructura argumental, però, en general, els parlaments són més llargs i l'home galanteja una mica més la dama que en els fàstics: no és fins cap al vers 60 o més endavant que els compliments masculins es tornen invectives: “con tu cara de puchero mal cocido”, “calumniadora de santos”, “vil despojo de narices,/ moco crudo”, “puerca, cochina, meona”, “sabandija ponzoñosa”, “si te cojo/ te he de poner en remojo/ en la letrina,/ escoba de pisina,/ trasto viejo,/ y he de quitarte el pellejo,/ de ese culo”... Com en els fàstics, la dona tampoc no queda curta en els insults: “Aguarda borracho, lobo,/ mentecato,/ verás que con un zapato,/ o mis chinelas/ que les deshago las muelas”, “judío con sanbenito,/ mono envuelto”, “Tu lengua sea maldita/ y cortada,/ en un asador asada/ y repicada”, “muerto de hambre/ y que huele a cochambre/ su vestido,/ más que su cara raído”, “pescuezo de camarón/ y de canario,/ almenaque o calendario/ de Mahoma”.

Pel que fa a la mètrica, en les matraques hi ha una alternança regular dels versos heptasíl·labs amb els tetrasíl·labs. I el parlament final, que no sempre és pronunciat per la dona, remet al títol de la composició. Com ja ens indiquen els títols, hi ha tres versions diferents de les matraques en castellà,

sense comptar *Perico y Aneta: archiducal matraca lusitana*, que no hem pogut veure. La *Matraca de un estudiante a una dama* comença i acaba així:

(Incipit) Estudiante: – Dichosos puedo llamar
hoy a mis ojos,
pues consiguen sin enojos
ver tu cara.

(Explicit) Estudiante: (...) y pues de ti me he librado,
cara de vaca,
tómame aquesta matraca.

La *Matraca de un galán a una dama* és una altra versió, però comparteix amb l'anterior un nombre considerable de versos, especialment dels parlaments de la segona part:

(Incipit) Galán: – Norabuena, os vea yo,
la reina mía,
Dios os dé aquella alegría
que deseáis.

(Explicit) Galán: (...) que en el hospital penara,
cara de haca,
tómame aquesta matraca.

La *Matraca de hombre y mujer* és una versió absolutament diferent i té els següents començament i final:

(Incipit) Hombre: – Norabuena estás, señora,
en el balcón,
haciéndole al alma son
con esos ojos.

(Explicit) Mujer: (...) pícaro, chulo, trainel,
dientes de vaca,
llévate allá esta matraca.

L'única matraca que hem trobat en català, la *Matraca d'un mossot i un estudiant*,⁶ atribuïda a Joan Baptista Escorigüela (1753-1810), presenta força similituds amb la *Matraca de un estudiante a una dama*, ja des del començament de la peça:

Estudiant: – Oh!, que ditxa logren hui
els ulls meus,
només de mirar els teus
cara a cara.

Si en la *Matraca de un estudiante a una dama* el jove ofereix diners a la dona i aquesta diu que és casada, en la matraca valenciana el mossot (que és la dona) també diu que ja està compromesa, perquè té un amant. Altres semblances són que l'estudiant li diu que serà el seu criat i la vol convèncer de deixar-se besar. I que, a diferència dels fàstics i de la *Matraca de hombre y mujer*, l'últim parlament de l'obreta és pronunciat per l'estudiant, i el jove es congratula que la dona no l'hagi admès com a festejador:

Estud.: – Oh, qué gran merced me has hecho!
Que si abieras,
como tú estás me pusieras,
galga hambrienta,
mesón de ciento y ochenta,
y el dinero me llevaras
y de peste me pagaras,
que quedara,
que en el hospital penara
emplastrado;
y pues de ti me he librado,
cara de vaca,
tómame aquesta matraca.⁷

⁶ Procedent d'un ms. de la Biblioteca Valenciana i d'un altre de la B.M. Serrano Morales, la *Matraca d'un mossot i un estudiant* ha estat publicada per Joaquim Martí Mestre dins *CoHoquis eròtico-burlescos del segle XVIII*, València: Alfons el Magnànim, 1996, pàg. 136-144, i per Biel Sansano dins *Un cabàs de rialles: entremesos i coHoquis dramàtics valencians del segle XVIII*. Valls: Cossetània, 2009, pàg. 187-196.

⁷ *Matraca de un estudiante a una dama*. Barcelona: Imp. Herederos de Juan Jolis, [1790?].

Estud.: – Mai, què olor!
Per greu, se'n va al servidor
ja mig cagant-se.
Pués a fe que si l'alcance
les polseres,
li haguera dat per a penes,
o una surra.
Ai, la molt berganta, xurra,
i què aire té!
Ja li posaré jo fre
quan la veja.
I pués és més relletja
i ha fugit,
favor m'ha fet molt cumplit,
que si admitira
tot açò que de mentira
li dia ara,
hasta la mort me penara.
Adiós, vaca,
lleva't, si pots, la matraca.⁸

En algunes comèdies de sants dels segles XVII i XVIII hem trobat uns diàlegs semblants als dels fàstics o als de les matraques, en què els criats o graciosos s'intercanvien injúries verbals. És el cas de la *Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara*, del rector de Vallfogona, que s'estrenà el 1617: a l'escena novena de la primera jornada, Agripina, la criada de Bàrbara, surt a la finestra i és interpellada des del carrer pel criat Gonçalo, amb una barreja de fineses cultes i populars:

Gonçalo: – (...) Vinga l'amor ab ses fletxes,
ab l'arc a punt i provist,
que si tu lo boix empunyes
te burlaràs de sos tirs.

⁸ "Matraca d'un mossot i un estudiant", dins *Un cabàs de rialles*, pàg.195-196.

Ab aqueix boix, Agripina,
faré que faces fugir,
ab sos cepres, a Cenòbia
i a la gran Semiramís.
Què diré de la paella
que d'enveja·m fa morir,
quan tu la prens per lo mànec;
així·m prenguesses a mi! (...)

Sense gens de consideració, Agripina li tira aigua a sobre, cosa que fa canviar radicalment el to de l'enamorat:

Gonçalo: – (...) Escorpí cruel d'aigüera
i sirena fregonil,
més untada que un paraire
i més bruta que un bací.
Ulls de verinós calàpat,
nas de morro de cetrill,
i morros de cul de mona,
cervell de quiquiriquí:
Digues, enemiga mia,
ab aqueixa veu de grill,
què és lo que has pretès, traïdora,
en aparellar-me així?

Agripina: – Espantall de canemar,
vestigle horrorós dels llims,
carretada de basura,
tall de penjat estantís,
figura de drap d'Arràs,
i més ras i més podrit
que unes soletes de mitges
que han durat ja quatre estius...⁹

⁹ GARCIA, Francesc Vicenç. *Comèdia famosa de la gloriosa Verge i Màrtir Santa Bàrbara*; a cura d'Àngels Massip i de J. Francesc Massip. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1987, pàg. 83-84.

A propòsit d'aquesta escena, Xavier Fàbregas diu: "La renyina dels dos personatges inaugura un gènere menor que serà constant en la nostra literatura: els fàstigs d'enamorats. Amb aquest nom la literatura de cordill posarà en circulació uns diàlegs en els quals dos enamorats, en el moment d'una discussió, es diran enormitats de tota mena. A finals del XIX encara en trobem exemples impresos, i avui dia, a pagès, subsisteixen per tradició oral. Doncs bé: Francesc Vicenç Garcia ens ofereix uns "fàstigs d'enamorats" a la seva *Comèdia famosa...* la qual cosa vol dir, nogensmenys, que la població camperola, a començaments del XVII, ja cultiva el gènere".¹⁰

En l'obra *Lo Clarí de Aquitània i martell de l'heretgia, Sant Hilari. Comèdia famosa*, de Pau Puig (1723-1798), trobem diverses escenes o passatges en què els criats Esclop i Xinetla, que en aquest cas són casats, es diuen penjaments, en molts casos coincidents temàticament amb els dels fàstics: passat delictiu del personatge, brutícia, malalties o defectes físics, afició al vi, etc.

Xinetla: – Calla, mosquit de dos cames,
corona del déu Bacó,
que crec que ab suc de raïms
te varen posar al món (...)

Esclop: – Calla, nimfa fregadora,
que del pàmpol lo aixarop
testifica lo que beus,
pués parlas de bot a bot.

Xinetla: – Tirano de meitadelles!

Esclop: – Aigüera de mil porrons!

Xinetla: – Celler portàtil i ple!

Esclop: – Bóta dels peus fins al coll!¹¹

¹⁰ FÀBREGAS, Xavier. *Història del teatre català*. Barcelona: Millà, 1978, pàg. 48.

¹¹ PUIG, Pau. *Obra catalana*; edició crítica de Maria Rosa Serra Milà. Barcelona: Barcino, 2012, pàg. 456-457. Altres diàlegs d'insults entre els graciosos es troben a les pàg. 466-474, 486-487, 507-508, 511, 519-522.

També hem trobat baralles verbals entre una parella de criats en diverses comèdies hagiogràfiques castellanes dels segles XVII i XVIII. Per exemple, en *Los trabajos de Job*, de Felipe Godínez,¹² en *El mejor padre de pobres*, de Pedro Calderón de la Barca,¹³ i en *El custodio de la Ungría, san Juan Capistrano*, d'Antonio de Zamora.¹⁴

En les comèdies hagiogràfiques barroques, el criat o graciós té la funció doctrinal d'explicar detalls de la vida exemplar del sant i la funció teatral de captar l'atenció del públic més popular i de donar sortida a la tensió dramàtica de l'obra (sovint abundant en escenes de sofriments, tortures i martiris), tot canviant en l'espectador el desig de plorar pel de riure. Entre el repertori habitual d'escenes humorístiques protagonitzades pels graciosos trobem els acudits i exabruptes materialistes al voltant de la gana, de la son (el graciós ronca mentre el sant resa), els jocs de paraules i els reguitzells d'insults mutus entre un criat i una serventa.

Si bé és cert que les baralles i els insults són elements també habituals en els entremesos, en les comèdies profanes o fins i tot en les obres humorístiques en prosa de totes les èpoques, en aquestes peces generalment trobem insults unidireccionals. Per exemple, a l'entremès *El moliner*,¹⁵ aquest personatge maltracta verbalment la seva dona, però ella no s'hi torna amb insults, sinó amb queixes i paraules de commiseració i també amb un intent d'engany. A la comèdia *Serafina*,¹⁶ com en moltes comèdies i entremesos plurilingües, la criada Doròsia insulta Gomèrcio perquè no entén o perquè malinterpreta les seves paraules (en aquest cas, en llatí), però ell no respon amb insults. I en les *Estilhades y amoroses lletres trameses per Berthomeu Sirlot a*

¹² GODÍNEZ, Felipe. *Los Trabajos de Job: comedia famosa*. [S.l.: s.n., 17--]. A la jornada segona, Efron i Celsa discuteixen abans i després de casar-se.

¹³ CALDERÓN DE LA BARCA, Pedro. *Comedia famosa: El mejor padre de los pobres*. [S.l.: s.n., 17--]. Trobem baralles entre Pepino i Zarandaja a les pàg. [11] i [35].

¹⁴ ZAMORA, Antonio de. *Comedias*. En Madrid: por Joaquin Sanchez..., 1744, vol.1. Trobem discussions entre Chocolate i Julia a les pàg. 150, 158 i 194.

¹⁵ Publicat dins *Entremesos mallorquins*; ed. crítica d'Antoni Serrà. Barcelona: Barcino, 1995, pàg. 281-324.

¹⁶ Torres Naharro, Bartolomé. "Serafina", dins *Teatre del Renaixement i de la Decadència*, introducció i edició d'Enric Iborra. València: Alfons el Magnànim, 1987, pàg. 23-104.

la sua senyora y per ella a ell,¹⁷ la quarta lletra és plena d'insults ferotges de la Bartomeua, que ha descobert que el seu enamorat l'enganya, però no tenim una resposta d'ell en termes semblants.

En la literatura de canya i cordill eren molt habituals les peces basades en obres literàries anteriors o contemporànies, especialment en obres teatrals. Nombrosos plecs solts resumien el contingut de les comèdies de més èxit representades a les ciutats, o en publicaven els fragments més representatius; d'altres s'inspiraven en els arguments o els parodiaven. Així, creiem que no és forassenyat suposar que algunes de les escenes més celebrades de les comèdies de sants, que eren les baralles verbals entre una parella de criats, donessin lloc a un gènere nou, que faria fortuna: els fàstics. Però també és probable el procés contrari: que, com apuntava Xavier Fàbregas,¹⁸ els fàstics fossin un gènere popular viu ja al segle XVII i que els autors de les comèdies de sants l'aprofitessin per incloure escenes semblants a les seves obres. En qualsevol dels dos casos, podem concloure que la tradició dels fàstics es remunta, com a mínim, a l'època del Barroc.

¹⁷ ROMEU I FIGUERAS, Josep. *Quatre epístoles paròdiques procedents d'un plec solt valencià del segle XVI* (Separata de Homenaje a José Manuel Blecua ofrecido por sus discípulos, colegas y amigos). Madrid: Gredos, 1983, pàg. 577-593.

¹⁸ Vegeu nota 10.